

אחרי דמוקרטיית הפחמן

אליסה בטיסטוני וג'דיה בריטון-פרדי

מקובל לטעון כי הדמוקרטיה אינה יכולה להתמודד עם האתגר האימתני שמשבר האקלים מעמיד בפניה, ובפרט עם הדרישה מהאזרח להקריב את אורחות חייו לטובת אנשים אחרים ודורות העתיד. אבל נראה שההתמודדות עם שינוי האקלים מחייבת דווקא את חיזוקו של השלטון הדמוקרטי, תוך מאבק בהון שכוחו הפוליטי רב. כל תוכנית פעולה אפקטיבית בתחום האקלים תידרש להישען על תמיכה המונית כדי להבטיח את הצלחתה, ולכן עליה גם לקדם שגשוג חברתי-כלכלי לכול

מאי 2020

אם אתם חוששים לגורל הדמוקרטיה, שינוי האקלים לא ירגיע אתכם. זה עשורים משמשת סוגיית האקלים - ולפניה המשבר האקולוגי - דוגמה מובהקת עבור מי שטוענים כי איננו מסוגלים לפתור את בעיותינו הדחופות ביותר באמצעים דמוקרטיים. האתגרים רבים מספור: כדי לפעול בתחום האקלים נדרשת מחויבות לאומית להיטיב עם זרים ולהקריב קורבנות בהווה למען דורות העתיד, ואת זאת יש לבסס על ידע מדעי שאמנם קל לתמצת אותו, אבל הוא גם מורכב דיו כדי לספק למכחישיו נקודות אחיזה לנרטיבים שהם טווים. הטענה היא שאנשים פשוט אינם מוכנים להטיל על עצמם מרצון מגבלות נוקשות, בפרט כאשר הן נועדו להועיל לאחרים.

כדי לבסס את הטענה הזאת, המפקפקים ביכולתה של הדמוקרטיה להתמודד עם משבר האקלים מצביעים על המחאות הזועמות נגד העלאת מחירי הדלק, כמו מחאת האפודים הצהובים בצרפת או ההפגנות נגד הפסקת סבסוד הדלק באקוודור. על כך מתווספים הדחייה והביטול של מיסי פחמן, מאוסטרליה ועד מדינת וושינגטון בארצות הברית, והיבחרותם של נשיאים אנטי-סביבתניים קיצוניים בארצות הברית ובברזיל - שתיים מן הדמוקרטיות הגדולות בעולם.

אחד מכותבי הטורים בפייננשל טיימס, עיתון שהוא ברומטר אמין למדי לעמדות הרווחות בקרב האליטות, שאל לא מזמן: "האם תוכל הדמוקרטיה לשרוד בלי פחמן?", ותשובתו: "לעולם לא נדע. אף ציבור בוחרים לא יצביע בעד חיסול אורח חייו. איננו יכולים להאשים פוליטיקאים גרועים או את התאגידים. אנחנו אשמים: תמיד נעדיף את הצמיחה על פני האקלים".

אפילו אנשי שמאל אינם יכולים שלא לחשוש מפני האופן שבו שינוי מהיר וקיצוני בתנאי החיים החומריים עלול להשפיע על הדמוקרטיה. ההיסטוריון טימותי מיטשל (Mitchell) טוען בספרו *Carbon Democracy* כי "הודות לנפט, הפוליטיקה הדמוקרטית התפתחה מתוך זיקה ייחודית אל העתיד; העתיד נראה כאופק של צמיחה בלא גבולות". היום אנו יודעים שהאופק הזה הולך ונסגר.

אם כך, האם אנחנו הבעיה? מה סיכוייה של דמוקרטיה נטולת פחמן במאה העשרים ואחת?

היסטוריה קטנה של פוליטיקה אקלימית

לגל החרדה הנוכחי לגבי עתיד הדמוקרטיה והסביבה יש שפע תקדימים. עם צמיחתה של הפוליטיקה האקולוגית המודרנית בשנות השבעים של המאה הקודמת, התיאורטיקן הפוליטי ויליאם אופולס (Ophuls) ניסה לדמיין מה יקרה אם הצמיחה הכלכלית תבוא לקיצה - תחזית שנפוצה אז בקרב רדיקלים ואנשי מרכז אחד. אופולס טען שהמחסור הוא תנאי בלתי נמנע בחיי האדם, ושהפוליטיקה היא מאבק מחויב המציאות על משאבים מצומצמים. לכן טען תומס הובס, התיאורטיקן הפוליטי המודרני הראשון, כי כדי שיתקיים סדר פוליטי נחוץ ריבון מוחלט: רק ריבון כזה ימנע מהאנשים לשסף זה את גרונו של זה מתוך חמדנות ורעב. מה שייחד את העידן המודרני, ובפרט את אמצע המאה העשרים, הוא האמונה באפשרות שאולי נחמוק מן המחסור; באפשרות שהעושר ייעשה לא רק חזון נפרץ אלא גם חסר גבולות. המשבר האקולוגי, כך נראה, מנחית מהלומת מחץ על דרך המחשבה הזאת ועל המערכות הפוליטיות שנבנו עליה.

אופולס טען שעתיד בר קיימא מבחינה אקולוגית יצטרך להיות "סמכותני יותר" ו"פחות דמוקרטי". כדי לנהל כראוי את המשאבים המשותפים יידרשו מנדרינים אקולוגיים; השליט האקולוגי האידיאלי יהיה תערובת של אפלטון והובס - שילוב בין המומחיות של המלך-הפילוסוף ובין הריבונות המוחלטת - בתוספת קמצוץ מהמודעות הירוקה של ג'ון מ'יור (Muir), "אבי שמורות הטבע" בארצות הברית.

אבל בשנות השמונים מומחי המדיניות כבר החלו לגלות אופטימיות לגבי פתרון ממין אחר: סביבתנות של שוק חופשי. לפי תפיסה זו, הפתרון לבעיות הסביבה אינו קיצוץ הצמיחה אלא חיזוק השווקים, באופן שיכוונן אותם "להפנים" את "ההשפעות החיצוניות" של התעשייה כך שעלות הזיהום תשוקלל במחיר המשאבים (אחת הגרסאות של רעיון זה היא מס הפחמן). כך למשל, כלכלנים טענו שהסכנה שנשקפה לשכבת האוזון מפני זיהום ה-CFC נפתרה בזול ובמהירות באמצעות מנגנון שוק שבמסגרתו נסחרו היתרים לפלוט את הגז בכמויות מוגבלות (אולם האיסור על סחר ב-CFC פתר את הבעיה במהירות רבה עוד יותר באירופה; ועל כן ייתכן שהגורם המרכזי בפתרון בעיית ה-CFC היה שלא קשה להסתדר בלעדיו או להחליפו). על פי היגיון זה, מה שעבד במקרה של ה-CFC יוכל לעבוד גם עם פחמן. התיאוריה הכלכלית, חוכמת האליטות המקובלת של התקופה, הצביעה בבירור על כך שפתרון שוק הוא הדרך הנכונה.

שיפור סביבתי הלם היטב את תפיסת קץ ההיסטוריה לאחר נפילת הגוש הקומוניסטי; קפיטליזם, דמוקרטיה ואוויר נקי יוכלו להשתלב יחדיו מעתה ועד עולם. "עקומת קוֹנְנֶץ הסביבתית" הראתה כי הזיהום החריף בשלבי התיעוש המוקדמים ואז פחת כאשר ציבור הבוחרים בני המעמד הבינוני החליטו שיוכלו לעמוד במחירים של אוויר נקי ומים צלולים; בכך היא שיקפה את עקומת האי-שוויון הכלכלי במחקרו האופטימי של הכלכלן סיימון קוזנץ (Kuznets) על מגמות ארוכות טווח בהכנסות. תפיסת הדמוקרטיה בגישה זו הייתה מוגבלת מאוד: תיאורטיקנים בתחום מדעי המדינה שעקבו אחר התקדמות הדמוקרטיה ו"התגבשותה" הגדירו אותה בין השאר באמצעות "זכויות קניין", מונח אשר על פי רוב מסמן מערכות שוק קפיטליסטיות. הדמוקרטיה הזאת לא הייתה מן הסוג שעשוי לקרוא תיגר על זכויות יתר של ההון, אלא מן הסוג המזוהה עימן בבירור.

בתחילת שנות האלפיים כבר היה ברור שקצב ההתקדמות רחוק מלהשביע רצון. התברר כי שינוי האקלים הוא בעיה גדולה משחשבו עד אז, ואולי הוא אפילו בעיה מסוג אחר לגמרי. האופטימיזם ה"דמוקרטי" הרופף דעך. מנקודת המבט של תיאוריית הבחירה הרציונלית של הכלכלה, שינוי האקלים צויר כעת כדוגמה מובהקת לבעיית הפעולה המשותפת: לכולם יש אינטרס משותף להגיע לפתרון, אבל לכל יחיד יש גם אינטרס לתפוס טרמפ על כל האחרים - להמשיך לפלוט מזהמים בעוד האחרים מקצצים בפליטות. פעולה לטובת האקלים הייתה קורבן שאיש לא רצה להקריב אלא אם כולם ינהגו כמוהו. ולכולם היה תמריץ אישי להתנער מן הנטל ולהעבירו לאחרים, ובסופו של דבר גם לדורות הבאים.

אבל תיאוריית הבחירה הרציונלית עצמה הותקפה בידי כלכלנים התנהגותיים, שהראו כי קבלת ההחלטות שלנו רחוקה מאוד מן המודל הרציונלי. טבע האדם תואר כעת בשפה חדשה בספרים פופולריים כמו **פריקונומיקס** וגם בחיבורים כמו-אקדמיים דוגמת *Nudge* מאת ריצ'רד תיילר (Thaler) וקאס סאנסטין (Sunstein), האחד כלכלן מאוניברסיטת שיקגו והאחר פרופסור למשפטים מאוניברסיטת הרווארד (שכיהן זמן מה כראש האגף למידע ולרגולציה תחת הנשיא ברק אובמה). והשפה החדשה הזאת לתיאור טבע האדם שימשה במעגלי המדיניות בראשית האלף השלישי. הכלכלה ההתנהגותית הסבירה את בעיית הפעולה המשותפת בדרכה שלה: לא זו בלבד שהאינטרסים שלנו אינם מתיישבים זה עם זה, אנחנו בקושי מסוגלים אפילו להבין מהם. "מדוע המוח אינו ירוק?" שאלה כתבת שער **בני יורק טיימס מגזין** מ-2009, שלכדה את רוח הזמן החדשה הזאת. הבעיה, כך מתברר, היא "הטיות אוטומטיות" שמעוותות את התודעה. אנחנו קשובים לטווח הקצר, אבל בעיית שינוי האקלים מתפתחת לאורך מאות שנים. אנחנו טועים בחישוב הסיכונים; וכאשר אותה מדיניות עצמה מנוסחת בדרכים שונות, אנחנו מגיבים אליה אחרת - אנשים מתנגדים ל"מיסי" פחמן, אבל תומכים ב"קיוזי" פחמן. אנחנו נרתעים משינויים ושונאים סיכונים. מפני ששינוי האקלים איננו מעשה אלימות גלוי ומיידי כמו מלחמה, קשה לנו לתפוס אותו כאיום.

לפי גישה זו, שינוי האקלים אולי לא נגרם באשמת הדמוקרטיה כשלעצמה, אבל משהו בַּדְמוּס - משהו באנשים עצמם, משהו במוחנו - אינו מותאם להבנה של בעיות כאלה ולהתמודדות עימן. המסקנה היא שאיננו מותאמים לשלטון עצמי בעולם כמו שלנו, שמתאפיין בבעיות מורכבות וארוכות טווח. כדי שאנשים יצליחו לבחור במה שטוב בשבילם יש להערים עליהם, לדחוף אותם לכיוון הנכון (nudge, כפי שהציע חיבורם של תיילר וסאנסטין). גם כאן, כמו בניתוחי תיאוריית הבחירה הרציונלית, השתמע

במרומז ניתן אינדיבידואליסטי במהותו וא-היסטורי של שינוי האקלים. לא משנה מי גרם בפועל לכל פליטות הפחמן או תחת איזה סוג של מערכת כלכלית-פוליטית הן התרחשו; בסופו של דבר כולנו בני אדם, וכולנו בנויים באופן שמקשה עלינו מאוד להגיב לתהליכים המתרחשים היום.

ואולם בשנים האחרונות האשם אינו מוטל עוד על הטיפשות האנושית והפגמים הטבועים במוסדות הדמוקרטיים; האצבע המאשימה מופנית כעת כלפי העובדה שהמוסדות הללו נשלטים על ידי תאגידי הפחם, הנפט והגז. הכסף הנסתר של קבוצות אינטרסים, וגם הרבה מאוד כסף גלוי לגמרי, שימשו להכחשת שינוי האקלים, להפלת מיסי הפחמן, לעיכוב השימוש המתרחב באנרגיה מתחדשת ולשחרור התעשייה מרגולציה. פנייה זו להיסטוריה הפוליטית של פוליטיקת האקלים התמקדה בפגמים ובפורענויות של התהליך הפוליטי בארצות הברית: מהמימון הפוליטי הנרחב ועד לתהפוכות בדיונים בבית הלבן בשנות השמונים - "העשור שבו כמעט עצרנו את שינוי האקלים", כפי שניסח זאת נתניאל ריץ' (Rich) בכתבה ארוכה **בני יורק טיימס מגזין** ב-2018.

כעת, כאשר האימה מפני קטסטרופה וקץ העולם מחליפה בהדרגה את נרטיב הניצחון של "קץ ההיסטוריה", ארבעת העשורים האחרונים של חשיבה "פוליטית" על האקלים נראים במבט לאחור לא-פוליטיים כלל ועיקר, ואף נראה כי החשיבה על האקלים לאורך התקופה הזאת הייתה למעשה סימפטום של אנטי-פוליטיקה. לפיכך היא דיכאה כל פוליטיקה שביקשה לחרוג מן הפסימיות הכללית לגבי יכולתו של המין האנושי להיאבק בשינוי האקלים, או לחלופין לחרוג מן האופטימיות כלפי התעסקות בזוטות טכנולוגיות ומוסדיות.

בנרטיבים הללו על הדמוקרטיה ושינוי האקלים, הקפיטליזם הוא הפיל שבחדר. הקפיטליזם ניצב בלב ליבו של האתגר האקלימי. הנחת היסוד שלו היא צמיחה בלתי פוסקת בקצב שמערכתיו של כוכב הלכת אינן יכולות לקיים. כל גרסאות הקפיטליזם שהכרנו עד היום היו כאלה של מיצוי משאבים, קפיטליזמים המחלצים מן האדמה את האנרגיה שלהם וחלק רב מעושרם הכלכלי ועושים זאת בדרכים הרסניות ובלתי מתחדשות. וכל צורות הקפיטליזם שהכרנו נכשלו בטיפול בנזקים סביבתיים, ובראשם הזיהום, ופליטות גזי החממה אינן אלא הדוגמה האחרונה והקשה ביותר. סוגיות ניצול המשאבים והזיהום מצויות בלב כלכלת הסביבה הקונבנציונלית: הן מתוארות בדרך כלל כסוגיות של "השפעה חיצונית" ושל "הון טבעי", והפתרון המוצע להתמודדות עימן הוא לרוב "חשבונאות העלות המלאה" - שקלול התועלת והנזק האקולוגי במאזנים של תאגידיים וצרכנים. תיאור זה ממיר את הבעיות לכדי סוגיות טכניות; אבל ב-2010, כאשר נגנזה הצעת חוק האקלים (American Clean Energy and Security Act), התברר שאפילו מאמץ כמו-טכני לאתגר את הדומיננטיות הפוליטית והכלכלית של תאגידי הדלק אינו יכול להצליח ללא התגייסות המונית של ציבור הנאבק למען עולמו. במילים אחרות, הטכנוקרטיה אינה יכולה לדלג מעל לפוליטיקה; היא מנסה להתעלם ממנה, אבל אז נדרסת תחת גלגליה. ביקורת ישירה על רעיון הצמיחה האינסופית היא סוגיה בסיסית עוד יותר שהכלכלה הקונבנציונלית העדיפה בדרך כלל להשתמט ולא לעסוק בה.

פוליטיקת האקלים שתוארה כאן התחוללה בתקופה של הגמוניה ניאאו-ליברלית, שבה כמעט לא היה אפשר לדון בשליטה דמוקרטית חזקה בכלכלה או אפילו לדמיין מצב כזה. האנטי-פוליטיקה של העשורים הללו פעלה למיגון השווקים מפני התערבות פוליטית מהסוג ה"לא נכון". הניאו-ליברליזם הגביל את הפוליטיקה הדמוקרטית וביטל או התעלם ממגבלות שהוטלו באופן דמוקרטי על הון, לרבות הרגולציה הסביבתית של שנות השבעים, ובכך הקשה על הטיפול בבעיות הסביבה המערכתיות.

אם רוצים לדבר על דמוקרטיה ושינוי אקלים, אזי צריך לדבר גם על דמוקרטיה וקפיטליזם. אבל כמעט כל הדיבור הזה עד כה התבסס על הנחת היסוד שלפיה הדמוקרטיה אינה יכולה לקרוא תיגר על התנאים הבסיסיים של הקפיטליזם, או שאינה צריכה לעשות זאת. ואכן, עד לאחרונה, רוב הפוליטיקה האקלימית התנהלה בדיוק על פי כללי המשחק האלה. עד שנת 2016 נדמה היה לפרשנים רבים שהניאו-ליברליזם ניצח את הדמוקרטיה; שהכלכלה הכניעה את הפוליטיקה לגמרי. אבל אז קמה הפוליטיקה לתחייה במלוא עוזה.

אלא שגם פוליטיקה נמרצת מעוררת שאלות קשות, גם אם מסוגים אחרים. האם הדמוקרטיה באמת יכולה לנצח את הקפיטליזם, או אפילו לרסן אותו, בתקופה שבה נדמה כי היא נחלשת והוא מתחזק? ובאילו כיוונים עשויה הדמוקרטיה להתפתח בעולם שאקלימו משתנה? גם אם עסק הביש שנקלענו אליו הוא תוצאה של עולם מאוד לא דמוקרטי, אין פירוש הדבר שדמוקרטיה חזקה יותר תצליח בהכרח להציל אותנו. המצב עצמו אמנם התבהר במקצת, אבל המחיר הוא החלפת בעיה היסטורית אחת - התמודדות עם שינוי האקלים - בשתי בעיות: השגת דמוקרטיה שתתמודד עם שינוי האקלים. מהם ממדי הבעיה בניסוחה המחודש? וכיצד תתמודד הדמוקרטיה עם שינוי האקלים בשנים הבאות?

האשמת הדמוקרטיה בשינוי האקלים

נפתח בטענה השכיחה הגורסת כי כדי לגבור על שינוי האקלים אולי ניאאלץ לעקוף את הדמוקרטיה. רוחו של הרודן הנאור שישלוט למען האדמה וכל ברואיה - אותו בן כלאיים של אפלטון, הובס ומיור - שבה ועולה מדי פעם בפעם. העובדה שמשטר כזה לא התקיים מעולם, ושקשה לראותו מתהווה, אינה מפריעה לאנשי אקדמיה ועיתונאים לצטט שוב ושוב מדען כזה או אחר המכריז שאולי הדמוקרטיה אינה בנויה לעצירת שינוי האקלים. למרבה הפרדוקס, סין תופסת עמדה כפולה במדומיין הזה: מצד אחד נטען שכל פעולה אקלימית שעושה ארצות הברית אינה רלוונטית בגלל הפליטה הגוברת וחסרת המעצורים של סין; מצד שני, סין מובאת כדוגמה להמחשת פוטנציאל התועלת הסביבתית של הסמכותנות, המגולם ביכולתה לבנות רכבות מהירות או להפסיק בן לילה את כריית הפחם.

כך או כך, קשה לדמיין כיצד יושבו גלגלי הדמוקרטיה לאחור. על אף התבהלה הליברלית מפני דעיכתה, קשה יהיה לבטלה לגמרי אפילו במקומות שבהם היא נהוגה רק עשורים בודדים. נכון, כמובן, שהדמוקרטיה יכולה לסגת ולהישחק. לפעמים, כפי שקרה לאחרונה ברוז'אבה ובהונג קונג, היא מדוכאת דיכוי אלים. בכל העולם היא נתונה תחת איום - החל בכוחות כמו בעלי האדמות האוליגרכים הגזענים בבוליביה וכלה במשטר הימין הלאומני בטורקיה.

יתר על כן, כאשר מדברים על כוחות המערערים את הדמוקרטיה, ראוי שנחשוש פחות מן ההמונים ויותר מן המעמד הבינוני הליברלי - שהוא עצמו קהל היעד לצריכת הקלישאות על "משבר הדמוקרטיה", הקובעות כי ההמונים אינם מסוגלים לקיים שלטון עצמי. מבחינה היסטורית, בני המעמד הבינוני קיימו תכופות יחסים אמביוולנטיים עם הדמוקרטיה: לפעמים תמכו בה ולפעמים נסוגו מתמיכתם, כאשר בני מעמד הפועלים נראו פתאום חזקים מדי. מחקרים מן השנים האחרונות מראים שהזיקה בין הקפיטליזם לדמוקרטיה אינה נובעת מקרבה מבנית טבועה כלשהי, אלא מן העובדה שמעמד הפועלים הצומח בחברות קפיטליסטיות דוחף לרפורמות דמוקרטיות, בתמיכתו הרופפת והחרדה של המעמד הבינוני.

במקומות רבים, התרחיש הצפוי אינו שלטון סמכותני מובהק; תחת זאת, סביר שהניאו-ליברליזם - אשר התגלה כעמיד להפליא אחרי המשבר הכלכלי של שנת 2008 - ימשיך לכרסם באפשרות של שלטון המונים דמוקרטי. הפתרון המועדף על הטכנוקרטיונים הניאו-ליברלים הוא מס הפחמן, אבל במיסי פחמן יש בעיה של ביצה ותרנגולת: עיקר התמיכה בהם מגיעה מהברית שבין מומחי מדיניות ובין הון "ידידותי" מבחינה סביבתית, אבל קשה לדמיין שהון ימהר לקבל על עצמו עלויות חדשות בלא שיופעל עליו לחץ פוליטי כביר. התאגידים תומכים במיסי פחמן רק לנוכח הופעתן של תוכניות פוליטיות חלופיות שנראות מאיימות יותר. כזה הוא, למשל, הגרין ניו דיל (Green New Deal): חבילת חקיקה לרפורמה סביבתית וכלכלית נרחבת שמקדם האגף השמאלי במפלגה הדמוקרטית בארצות הברית. בהינתן לחץ פוליטי להפעיל חקיקה כזאת, אפשר לדמיין את אנשי המרכז הפוליטי לוחצים להטיל במקומה מס פחמן כפתרון חלופי המקובל על התאגידים, גם אם ברמת מס נמוכה משמעותית מן התעריף שהציעה קרן המטבע הבינלאומית - 75 דולר לטון פחמן (לשם השוואה, מס הפחמן הממוצע בעולם הוא 8 דולר לטון, ואילו האו"ם המליץ על מס שנע בין 135 ל-5,500 דולר לטון עד שנת 2030).

בינתיים, במדינות שסדר היום הפוליטי שלהן נקבע על פי יכולתן ללוות כסף, ייתכן שהמיסוי על פליטות פחמן (או על דלק) ייכפה מבחוץ או יאומץ בתגובה לתנאים שיציבו המלווים. זה מה שעמד לאחרונה בבסיס הקיצוצים בסובסידיה לדלק באקוודור; המדינה ביקשה לחסוך כ-1.3 מיליארד דולר בשנה כחלק מחבילת הלוואות בת 4.2 מיליארד דולר מקרן המטבע הבינלאומית. אבל כצפוי, כאשר מטילים עלויות נוספות על מי שכבר נושאים ברוב הנטל של המשבר הכלכלי, הדבר מעורר התנגדות: קיצוץ הסובסידיה באקוודור עורר הפגנות שאילצו את השלטון להשיבה, וכך גם מחאות האפודים הצהובים בצרפת גרמו לביטולו של מס דלק חדש. אבל נראה כי בשלב זה מוגזם להתייחס להתפתחויות הללו כאל ביטויים דמוקרטיים של התנגדות לפתרון משבר האקלים. הן עשויות להפוך לכאלה אם המוחים יתפסו את מצבם כבחירה בין מדיניות צנע ובין הרס סביבתי. אבל מדובר גם בהתקוממות דמוקרטית נגד ניאו-ליברליזם ובעד משהו אחר, פוטנציאלית לפחות. השאלה היא אם מאבקים אלו יוכלו להורות את הדרך אל חלופה מייאשת פחות ואל צורה כלשהי של שגשוג ציבורי משותף.

חיסול הפחמן באופן דמוקרטי

למעשה, קיימת כיום תוכנית אקלים שאפתנית המציעה לשאת בעלויות ניכרות לטובת זרים ודורות עתידיים (אך גם לבנות מחדש את הנוף האמריקני בדרכים מכילות ונדיבות), ומצליחה לגייס פעילים ולמשוך מועמדים בבחירות המקדימות במפלגה הדמוקרטית. הגרין ניו דיל מהמר על כך שהדרך להתמודד עם שינוי האקלים עוברת בחיזוק הדמוקרטיה ולא בהחלשתה.

הגרין ניו דיל הוא תוכנית שהציעו חברת הקונגרס אלכסנדרה אוקסיו-קורטז והסנאטור אד מארקי, שניהם מן המפלגה הדמוקרטית. שמה של התוכנית מהדהד את הניו דיל ההיסטורי, תוכנית ההרחבה הגדולה של מדינת הרווחה שיזם הנשיא רוזוולט בתגובה לשפל הכלכלי הגדול. היא קוראת, בין השאר, לחדול לגמרי מהשימוש בדלק מאובנים לטובת שימוש כולל במקורות אנרגיה מתחדשים, ליצור מערכת תחבורה ציבורית ארצית חכמה-אנרגטית שתשתמש גם במכוניות חשמליות, ולהקים מערך תשתיות בקנה מידה לאומי להתמודדות עם פגעי האקלים. ההשקעות בפרויקטים העצומים הללו, לרבות ההשקעה במשרות איכותיות שישמשו להוצאתם אל הפועל, ישרתו קהילות מוחלשות. בד בבד ייערכו רפורמות פדרליות כמו ביטוח בריאות אוניברסלי והעלאת שכר המינימום. כך ייקשרו יחדיו רווחה חברתית-כלכלית וקיימות סביבתית.

הנחת היסוד היא שפעולה בנושא האקלים חייבת להיות פופולרית כדי שתוכל להצליח פוליטית, ופירוש הדבר שעליה להועיל לציבור כבר עכשיו ולא רק לבקש ממנו להקריב קורבן לתועלת העתיד. צנע ירוק אינו גורף תמיכה ציבורית, ואי-אפשר פשוט להגניב דרך הדלת האחורית שינויים מהסוג שאנו צריכים באמצעות החלטות נשיאותיות כדוגמת תוכנית האנרגיה הירוקה של אובמה, וגם לא באמצעות תמרימים משפטיים כמו באסטרטגיית התביעות המשפטיות הבלתי פוסקות שארגוני סביבה גדולים הובילו לאורך השנים.

הגרין ניו דיל מצביע על כך שהפעולה לקיצוץ בפליטות הפחמן צריכה להיות חלק משינוי נרחב יותר בכלכלה ובחברה - שינוי שיתמודד חזיתית עם כוחו המושרש של הון הדלקים המאובנים ועם עוצמתם של השחקנים הפוליטיים שהגנו עליו, ושיטפל בנזקים שהכוח הזה גרם לציבור, ובפרט לקהילות לא-לבנות ולמעמד הפועלים. טענתו של הגרין ניו דיל היא כי שגשוג כלל-ציבורי הוא שיאפשר לאנשים לחיות היטב במסגרת המגבלות האקולוגיות; את סוג הדמוקרטיה הדרוש לנו להתמודדות עם שינוי האקלים הוא מבקש לבנות באמצעות ההתמודדות עם שינוי האקלים - באופן ממשי ולא מופשט.

אנשי שמאל התומכים ב"דמוקרטיה" נוטים לראות בה משהו מפותח ועשיר יותר מן התפיסה הרובנית הפשוטה. הם רואים בה קריאה לשוויון, לשפע משותף, להכרה הדדית; משהו שאנחנו תמיד שואפים להשיגו, ולא מערך נתון ומוגמר של הליכים פוליטיים. ארצות הברית ממשיכה להיכשל כדמוקרטיה ברבים מן המדדים הללו. הפוליטיקה של האקלים יכולה לחזק את הדמוקרטיה לאורך הקווים האלה, או לחלופין לפגוע בה עוד יותר.

אבל יש גם הרבה מה לומר לזכות התפיסה הרובנית הרזה. אלמלא העניק בית המשפט העליון האמריקני את הבחירות לנשיאות בשנת 2000 לג'ורג' בוש, אחרי שהפסיד לאל גור בין כלל בעלי זכות הבחירה, יש להניח שהמשא ומתן הבינלאומי בנושא האקלים היה מתקדם יותר, ובמקום עשור של

מלחמה בעיראק הייתה עוברת חקיקה בנושא האקלים. ואם חבר האלקטורים לא היה מעניק לטראמפ את הניצחון בבחירות 2016, אחרי שהפסיד אף הוא את רוב קולות הבוחרים, אולי ארצות הברית לא הייתה נסוגה במהירות כזאת מההגבלות על זיהום אוויר ופליטות פחמן. אפילו בדמוקרטיה פגומה מאוד, לשיטה הרובנית יש עדיין כוח.

השיטה הרובנית פירושה שאין צורך לשנות את עמדותיהם ודעותיהם של כלל תושבי הארץ; אין צורך להניע תמורה מוסרית בבת אחת. צריך רק לזכות ברוב. ורוב גדול בציבור מביע בעקביות תמיכה ברבים ממרכיבי הגרין ניו דיל - בעד הבטחת תעסוקה; בעד השקעה במעבר למאה אחוז אנרגיה מתחדשת; בעד שיקום יערות וקרקעות; בעד השקעה בתחבורה ציבורית, וכן הלאה. בעולם שנבנה על ידי כוחות מאוד לא-דמוקרטיים, עולם שאנו מנסים לפלס בו את דרכנו באופן דמוקרטי לעבר עולם שונה, העובדה שדמוקרטיה איננה פרויקט שדורש קונצנזוס מוחלט היא דבר טוב.

אבל תמיכה בסקרים אינה אלא צעד ראשון, ואפילו הצלחה בבחירות היא רק ההתחלה ולא הסוף. אם תביעות השלטון הדמוקרטי סותרות לעיתים קרובות את תביעות ההון, ואם שינוי האקלים הוא תוצר קפיטליסטי, כי אז פעולה דמוקרטית בתחום שינוי האקלים צפויה להיות אנטגוניסטית, במידה כזו או אחרת, כלפי צורות מסוימות של הון: תעשיית הנפט והגז ודאי תילחם מלחמת חורמה, בעוד המתעשרים העתידיים מאנרגיות השמש והרוח יחתמו בשמחה על הדיל הירוק, ובתנאי שישפוך כסף ציבורי על מחקר ופיתוח פרטי ולא ימסה את בעלי ההון לטובת הקמה של שירותים ציבוריים. אבל הון רב קשור לדלקי מאובנים או תלוי בהם; ולפיכך ברור שמערך רציני של כוחות יתייצב נגד כל מאמץ של ממש לדחוק את תאגידי הנפט הגדולים ממקומם.

והמאבק נגד כוחו הלא-דמוקרטי של ההון אינו המאבק היחיד המצפה לנו. הרובנות אין פירושה תמיד שהמנצח יכול לגרום למפסידים לעשות את מה שלא רצו לעשות מלכתחילה. אף אם אפשר לדמיין רוב דמוקרטי שתומך בדיור ציבורי ובתחבורה ציבורית - מה יקרה כאשר פרויקטים המבקשים לשנות את ארץ הכבישים המהירים, רכבי הפנאי והבתים הפרטיים ייתקלו בהתנגדות? בשטח מתקיימים מאבקים מתמידים על השליטה באדמות הציבוריות במדינות המערב בארצות הברית, ואלה מתפרצים לעיתים בעימותים דרמטיים כמו ה"כיבוש" של שמורת הטבע מאלהר (Malheur) במזרח אורגון בידי אנשי ימין חמושים בראשית 2016. מקרים אלו ממחישים את עוצמת ההתנגדות לרעיון שהקונגרס, בית המשפט העליון או כל גורם אחר בווינגטון יורשה לומר את המילה האחרונה. חידוד הקיטוב בין אזורים "אדומים" ל"כחולים", שכל אחד מהם מוקיע את הכרעת הרוב של האחר כבלתי לגיטימית - בגלל שרטוט מוטע של מחוזות בחירה, הסתמכות על חבר האלקטורים, שלילת זכות ההצבעה מאזרחים או "זיופים" בבחירות (כפי שטראמפ מתעקש לטעון בלא ראיות) - עלול להקשות עוד יותר על יישומן של החלטות לאומיות במדינות ובערים שיתנגדו להן.

בעיית קנה המידה חמורה במיוחד ברמה העולמית. בתולדות הדמוקרטיה, עד היום לפחות, "שלטון העם" התייחס תמיד לתת-קבוצה כלשהי בציבור, אשר לרוב נתחמה בגבולות טריטוריאליים של מדינות לאום. אבל שינוי האקלים משפיע כידוע גם על מי שנמצאים מחוץ לגבולות הלאומיים, על מי שלא נולדו עדיין, וגם על מי שאינם בני אדם - ואף אחד מאלה אינו חבר ב"עם" המקבל החלטות פוליטיות. וכידוע,

שינוי האקלים אינו מתחלק באופן שוויוני, הן מצד גורמיו והן מצד תוצאותיו. כעשרה אחוזים מאוכלוסיית העולם אחראים לחמישים אחוז בערך מן הפליטות; כמחצית מאוכלוסיית העולם, זו הענייה יותר, אחראית לעשרה אחוזים בלבד מן הפליטות, וזוהי האוכלוסייה הפגיעה ביותר לאסונות אקלימיים. אלא שאין לנו מדינה גלובלית יחידה (בין שזוהי אפשרות רצויה ובין שלא), ולכן דמוקרטיה גלובלית אמיתית אינה עומדת על הפרק בעתיד הנראה לעין.

פירוש הדבר הוא שלמרבית תושבי העולם, שאולי היו רוצים לרסן את הצריכה המופקרת של המעטים שבראש הפירמידה, אין כל אמצעים לאלצם לכך. בפרט, שאר העולם אינו יכול לדרוש דין וחשבון מארצות הברית. ארצות הברית תשלם את המחיר הכבד ביותר במציאות של קבלת החלטות דמוקרטיות ברמה העולמית; ולכן כוחה של ארצות הברית שימש בראש ובראשונה לחתירה תחת מוסדות גלובליים, פרט לאותם מקרים שבהם מוסדות אלו שירתו את האינטרסים האמריקניים. הדמוקרטיה הקיימת בפועל תקועה במצב שבו תת-קבוצות לאומיות בעולם נוטות לקבל החלטות עבור כל השאר; ובתוך אלה, העשירים והחזקים הם בעלי הדעה. אבל אין פירוש הדבר שהכול אבוד בלי מדינה עולמית. הקהילות הניצבות בחזית המשבר האקלימי יוכלו להשתמש במגוון מנופי כוח – לתבוע את מדינות הבית של חברות הנפט על נזק אקלימי, לעודד מאמץ בינלאומי מתואם לעצירת ההפקה של דלקי מאובנים, לקדם תוכניות סולידריות כמו המימון הבינלאומי שמציע ברני סנדרס בגרסתו לגרין ניו דיל. כל אלה יוכלו לתרום משהו לריסון כוחן של תעשיות דלק המאובנים ולשיכוך אכזריותו של האי-שוויון בעשורים הבאים.

כמובן, אין ערובה לכך שתנועות דמוקרטיות יפעלו למען צדק אקלימי: לא קשה לדמיין תנועות בתוך מדינות לאום המצויות בעמדות יתרון מבניות, הממסגרות את "העם" כסטגוריה לאומית-אתנית ומסיתות נגד מהגרים בעוד פליטי האקלים מחפשים מקלט; או מאיצות דווקא הפקה של דלק מאובנים כדי לממן תוכניות חברתיות למען מדינתם על חשבון כל מי שמחוץ לגבולותיה; או משקיעות במשרות ובתשתיות ירוקות למען קהילות מועדפות וזונחות אחרים להתמודד לבדם עם השרפות והשיטפונות המתרחבים.

מנגד, קל מדי לראות במשבר האקלים משבר ייחודי. הרי מרבית ההחלטות הדמוקרטיות משפיעות על ציבורים המצויים מחוץ לקהילה הפוליטית, אם מעבר לגבול ואם בעתיד. כך, למשל, החלטות על סלילת כבישים מהירים השפיעו מאד על דפוסים של מגורים ותעבורה; החלטות להיאבק באיגודים מקצועיים במדינה אחת משפיעות על הסחר הגלובלי ועל עובדים בכל רחבי העולם. משבר האקלים מעמיד בלי ספק אתגר אימתני בפני הפוליטיקה, אבל מעטים יטענו שקבלת החלטות דמוקרטיות אינה אפשרית בכל שאר התחומים הרבים שבהם מדינות תלויות זו בזו. כפי שטוען הפילוסוף סטיבן גרדינר (Gardiner) בספרו *Perfect Moral Storm*, קשה להימנע מהמחשבה שדקלום כל הסיבות שבגינן הפוליטיקה "לא עובדת" או "לא יכולה לעבוד" בתחום האקלימי עלול להפוך להונאה עצמית שמרפה את ידינו ומניאה אותנו מן המשימה לנסות ולהתמודד עם המשבר באמצעים העומדים לרשותנו.

אנחנו נוטים להתייחס למשבר האקלים כאל בעיה מסוג אחר לגמרי, הדורשת פתרונות אחרים לגמרי. אבל בפועל, המשבר שופך אור על רבים מן הפרדוקסים, האתגרים והמתחים שמייסרים ממילא את הפוליטיקה שלנו זה שנים ארוכות. ברמת הפשטה גבוהה, השאלות הללו עשויות להיות קיומיות; אבל הלכה למעשה, פתרון ימצא בטווח שבין מלחמת חפירות להתמוטטות עצבים קולקטיבית ויצטרך לעבור דרך כל נימי המוסדות הקיימים, להילכד בהם וגם למתוח את יכולותיהם עד לקצה. אנחנו צרים את הפוליטיקה שלנו בעצמנו, אבל לא בדיוק כרצוננו.

מאבק ארוך וקשה צפוי לנו, רצוף קרבות נשנים בשאלות כמו מהו רצון העם, מיהו העם, וכיצד הרצון הזה, השנוי במחלוקת תמידית, צריך לבוא לידי ביטוי ביחס למוסדות מאובנים ולתשתיות מאובנות עוד יותר, להון משולח רסן ולאזרחים שאינם חופשיים, והכול אל מול טבע שהולך ונעשה בלתי צפוי ושממילא אדיש לגמרי לכל הדברים הללו. למרבה הצער, כך נראית הפוליטיקה בימינו, גם כשעל הכף מוטלים דברים כבדים וברורים כל כך, וכאשר המטרה היא הגשמת הדמוקרטיה עצמה. כדי לצאת ממצב זה לא נותר אלא להסתער קדימה.

ד"ר אליסה בטיסטוני (Battistoni) היא פוסט-דוקטורנטית במרכז ללימודי הסביבה באוניברסיטת הרווארד, ושותפה בכתיבת הספר *A Planet to Win: Why We Need a Green New Deal* שראה אור בהוצאת Verso. פרופ' ג'דיה בריטון-פֶּרְדִי (Britton-Purdy) מלמד בבית הספר למשפטים באוניברסיטת קולומביה. לאחרונה ראה אור ספרו *This Land Is Our Land: The Struggle for a New Commonwealth* בהוצאת Princeton University Press. מסה זו פורסמה לראשונה בכתב העת Dissent בגיליון חורף 2020.

תרגום: יניב פרקש.
